

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ІНТЕРНАТНИХ ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗАКАРПАТТІ ПІСЛЯ 1945 РОКУ

Машкаринець-Бутко А.І.

В статті розкриваються сутність та завдання інтернатних закладів на Закарпатті у повоєнні роки. Аналізуються історико-культурні передумови їх розвитку і становлення. Детально розкривається історія розвитку та функціонування Хустської школи-інтернату та Ужгородської спецшколи-інтернату для дітей з вадами слуху.

Ключові слова: діти-сироти, інтернатні заклади.

Актуальність проблеми дослідження. Діти-сироти невід'ємна ознака нашого часу, ознака недосконалості та аморальності нашого суспільства. Виникнення такого явища, як сирітство визначає необхідність особливої допомоги дітям, що позбавлені батьківської турботи, любові, уваги, можливості жити в природному сімейному оточенні.

Сирітство – соціальне явище, зумовлене наявністю у суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишились без піклування внаслідок позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними, безвісно відсутніми.

Питанням сирітства і соціального сирітства багато вітчизняних науковців присвятили свої праці, зокрема це: Б.С.Кобзар, Н.Ф.Мищенко, В.С.Яковенко і багато інших [3, с.73; 6, с.54, 10]. Також до вирішення проблем дітей-сиріт звертались видатні педагоги нашого краю, в тому числі, і А.Волошин [1; 2].

Актуальність досліджуваної тематики обумовлена тим, що системно проблема становлення і розвитку інтернатних закладів на Закарпатті у повоєнні роки (після 1945р.) раніше не розглядалася.

Мета дослідження полягає у розкритті соціально-педагогічних аспектів становлення і функціонування системи інтернатних закладів для дітей-сиріт на Закарпатті у повоєнні роки та визначенні подальших перспектив їх розвитку. Досягненню мети сприяло виконання наступних завдань:

1. Аналіз сучасного стану проблем виховання дітей-сиріт.
2. Розкриття історико-культурних передумов становлення інтернатних закладів на Закарпатті у повоєнні роки.
3. Обґрунтування теоретичних засад організації та функціонування на Закарпатті Хустської школи-інтернату та Ужгородської спецшколи-інтернату.

Виклад основного матеріалу. На жаль, таке страшне поняття як нічії діти є ганьбою нинішнього цивілізованого суспільства. Важко уявити щось гірше, ніж дитину, котра не має до кого пригорнутися, якій не має де поїсти, яка взагалі не знає, яке те відчуття – мати своїх рідних батьків... А щорічно, у результаті різноманітних рейдів, в Закарпатті виявляють понад 200 безпритульних дітей.

Піклування над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківської опіки бере на себе держава, створюючи для них дитячі будинки та загальноосвітні школи-інтернати.

Інтернатні заклади це навчально-виховні або виховні заклади, що забезпечують дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття певного рівня освіти, професійної орієнтації та підготовки, готують дітей до самостійного життя [7, с.1].

Інтернатні заклади створюються для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у яких вони перебувають від трьох років до здобуття базової чи повної загальної середньої освіти, а в разі необхідності – до повноліття, на повному державному утриманні за рахунок коштів відповідних бюджетів та інших, не заборонених законодавством, джерел фінансування [7, с.1].

Головним завданням інтернатних закладів є:

- забезпечення утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- створення умов, сприятливих для проживання дітей, їх навчання та виховання;
- забезпечення соціального захисту, медико-психолого-педагогічної реабілітації та соціальної адаптації вихованців;
- реалізація прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківсько-

го піклування, на належні умови проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття повного рівня освіти, професійної орієнтації та підготовки їх до самостійного життя та праці [7, с.1].

На Закарпатті існує багато інтернатних закладів. Вони підпорядковуються місцевому і обласному бюджетам.

До місцевого бюджету належать такі заклади:

- Мукачівська школа-інтернат для дітей-сиріт, напівсиріт та дітей з малозабезпечених сімей.
- Хустська гімназія-інтернат.
- Брегівська спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів.
- Нижньоворітська школа-інтернат.
- Ільницька школа-інтернат I-III ступенів.
- Великобичківська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів.
- Буштинська гімназія-інтернат гуманітарного профілю I-III ступенів.
- Нижньобистрянська школа-інтернат I-III ступенів.

До обласного бюджету:

- Чинадівський дошкільний заклад інтернатного типу для дітей дошкільного та шкільного віку.
- Виноградівський санаторний дошкільний навчальний заклад інтернатного типу для дітей дошкільного та шкільного віку.
- Загальноосвітні школи-інтернати. Обласний бюджет.
- Перечинська школа-інтернат для дітей-сиріт.
- Мукачівський ліцей з посиленою військовою підготовкою.
- Великоберезнянська санаторна школа-інтернат.
- Ужгородська школа-інтернат з поглибленим вивченням окремих предметів.

Також, багато на Закарпатті шкіл-інтернатів для дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, а саме:

- Спеціальна школа-інтернат для глухих дітей (м. Ужгород).
- Спеціальна школа-інтернат для сліпих та слабозорих дітей I-II ступені.
- Спеціальна школа-інтернат I-II ступені для дітей зі зниженим слухом.
- Перехрестя-Хутірська допоміжна школа-інтернат I-II ступенів.
- Імстичівська допоміжна школа-інтернат.
- Домбоківська допоміжна школа-інтернат для дітей-сиріт та дітей з вадами.
- Часлівська допоміжна школа-інтернат для дітей-сиріт та розумово-відсталих дітей.
- Чертежська школа-інтернат для дітей з вадами у розумовому розвитку.

Першою на Закарпатті було відкрито школу-інтернат в місті Хуст. Вибір місця для неї був не випадковий.

М.С.Хрущов на XX з'їзді КПРС говорив: "Очевидно, доцільно приступити до будівництва шкіл-інтернатів..., розташувати їх у передмістях, у дачних місцевостях, у сприятливих для здоров'я лісових масивах. У таких школах повинні бути світлі простори класи, хороші спальні, впорядковані їдальні, дбайливо обладнані центри для всякого роду позакласних занять, які б створювали всі умови для всебічного фізичного і духовного розвитку молодого громадянина Радянської країни" [9, с.91].

Мальовнича природа гірських лісових плес, що обступають місто Хуст, пишна зелень садів і виноградників, стрімка ріка Тиса були чудовим місцем для розташування школи.

За короткий термін – літні місяці 1956 року, були підготовлені приміщення для школи-інтернату, забезпечено все необхідне для навчання і виховання дітей. У цей же час відбувались добір і розстановка педагогів та технічного персоналу. У серпні 1956 року до школи-інтернату прибули перші 210 вихованців. 1 вересня 1956 року відбулося урочисте відкриття школи-інтернату. До школи прибули діти з усієї Закарпатської області, з різною підготовкою, вихованістю. Багато з них не мали певних навичок ні в навчанні, ні

в праці. Тому складну роботу з виховання в учнів працездатності і охайності провели педагоги на першому етапі і далі. Дуже добре вплинуло на вихованців і постійне перебування в дитячому колективі. Вся система навчальної і позакласної роботи, режимні моменти в школі-інтернаті полегшили виховання і перевиховання дітей, і вони на очах змінювалися на краще. Слухання радіо, читання книг і газет, проведення лекцій і бесід, робота гуртків, відвідування кіно, наочна агітація, ігри – все це позитивно впливає на учня, активізує його зусилля, полегшує опанування ним навчального матеріалу, сприяє виробленню вмінь і навичок жити у високоорганізованому колективі і працювати на його користь.

Отже, в інтернаті створився міцний учнівський колектив, здатний протистояти зовнішнім негативним впливам.

Знаходимо також позитивні відгуки про Хустську школу-інтернат і в присвяченій їй книзі. Тут, зокрема, зазначено: “Затишок і справжня краса приміщень, в яких живуть, вчаться і трудяться діти, захоплює кожного, хто побуває тут. Творці всього цього – самі діти. Вони прибирають свої спальні, їдальню, кімнати для ігор і роботи, самостійно ведуть досить велике господарство – сад, город, свиноферму. У них кілька майстерень, причому столяри, майстри кераміки і особливо швейники вже не задовольняються самообслуговуванням, а випускають продукцію і для потреб сільського населення. А разом з тим усі 480 нових умільців – чудові співаки, музиканти, танцюристи; вони добре вчаться, вигляд у них життєрадісний, здоровий... Треба, щоб усюди було так!” [4, с.19].

Найголовнішим підсумком роботи школи є її випускники, добре виховані юнаки і дівчата. Усі вони здобували не тільки міцні знання з основ наук, а також і добру підготовку до практичної діяльності. Багато хто з них навчався у вузах і технікумах Ужгорода, Києва та інших міст, багато хто працював як працівник на меблевому комбінаті, на взуттєвій фабриці та інших. Вони тримали тісний зв'язок з своєю школою-інтернатом, яка видала їм путівки в життя.

На Закарпатті, як згадувалось вище багато шкіл-інтернатів для дітей з вадами розумового або фізичного розвитку. Якщо ми заглянемо в історію нашого краю, то побачимо, що становище саме цих дітей було особливо важким.

Як відомо, протягом багатьох століть Закарпаття знаходилося під гнітом іноземних поневолювачів. Політика завойовників була спрямована на поступову денаціоналізацію закарпатських українців-руси́нів. Культурний та освітній рівень місцевого населення був дуже низьким.

Буржуазне суспільство Австро-Угорської імперії до складу якої входило Закарпаття на початку ХХ століття, не рахувалося з глухонімими дітьми. На Закарпатті налічувалося близько чотирьохсот дітей з вадами слуху та мови, всі вони не відвідували школи, оскільки спеціальних закладів не було. Водночас в Угорщині, до складу якої входило Закарпаття, функціонували 14 таких закладів. Як зазначає М.В.Маринкевич у своїй книзі: “Початок історії розвитку школи-інтернату для глухонімих в м. Ужгород закладено в розпорядженні Угорського королівського міністерства релігії і освіти від 1901 року за №40144, в якому йшлося про те, щоб у королівських управліннях шкільного нагляду і духовних закладах краю викладачами приймалися міри для навчання глухонімих дітей” [5, с.5].

Починаючи з 1902 року, Міністерство релігії і освіти Угорщини вело перепис для організації школи для глухонімих у м. Ужгороді, в тому числі інспектори шкіл Ш.Гідоші та Й.Бенке, у 1903 році підняли питання перед органами освіти про відкриття в м. Ужгороді школи-інтернату для глухих дітей. У свою чергу, головний управитель королівського шкільного нагляду заручився підтримкою в цій справі головного намісника області Йозефа Терєка, котрий направив лист (03.09.1903 року) меру Мігалю Фінціці з проханням

виділити приміщення в військових казармах ім. Ференца Йозефа, для створення школи для глухих.

І лише 01.07.1904 року у відповідь на наполягання головного королівського наглядача Ш.Хідаші, Рада остаточно вирішила виділити школі глухих частину казарми. Організаційні збори Ради оголосили директором цієї школи Йозефа Венцела, що й було затверджено міністерством. Перший навчальний рік розпочався у вересні 1904 року з 13 учнями. Навчання в школі було платним – 405 крон на рік. Це звичайно, було доступним лише для заможних родин. Проте, навчалися і діти бідняків на повному утриманні міського бюджету. Кадри для школи присилалися із Будапешту.

Починаючи з 1905 року, щороку школа набирала в середньому по 10 дітей. І вже в 1909-1910 рр. функціонувало 5 класів з 50 учнями. В школу приймалися діти, глухі від народження, віком від 7 до 10 років. На той час було обладнано спальні приміщення для вихователів, учнівські класи та кабінети для малювання.

Із середини 90-х років в Ужгородській спецшколі-інтернат (директор Ю.Ю.Дудаш) педагогічним колективом докладалися великі зусилля для збагачення загальноосвітнього рівня учнів, розвитку естетичних навичок і уподобань.

З 1995 року спецшкола перейшла на десятилітній курс навчання. В школі навчається близько сотні учнів, є група підготовки дітей з чотирирічного віку – дошкільнят.

У м.Хуст школа-інтернат для глухонімих дітей була відкрита в серпні 1952 року, за рішенням виконавчого комітету Закарпатської області. Першим її директором був призначений І.Ю.Спічкєй, детально про історію створення цієї школи-інтернату ми можемо прочитати, звернувшись до книги М.В.Маринкевича [5].

Висновки. Варто відмітити, що у системі інтернатних закладів, на жаль, існує багато недоліків. Багато шкіл-інтернатів потребують різноманітних ремонтних робіт. Деякі заклади потребують будівництва банно-пральних корпусів, приміщень, актових залів. Є й такі, що розташовані у надто старих будівлях, не мають каналізаційної системи. Проблемним є те, що в інтернатах відключають електроенергію, опалення, гарячу воду та водопостачання в цілому. Вони не мають найнеобхідніших побутових речей: м'якого інвентарю, ковдр, подушок, матраців, посуду тощо (побут в інтернаті повинен відповідати домашньому). Відчувають потребу в гігієнічних, миючих засобах. Навчальний процес ускладнений відсутністю спеціалізованих класів, предметного обладнання, навчальних матеріалів, спортивного інвентарю, бракує підручників (або ж вони застарілі), методичних посібників, періодичних видань, книг у бібліотеках. Не вистачає ліків, їх купують працівники шкіл-інтернатів за власний рахунок або ж через спонсорів. За відсутності належного фінансування існує проблема з оздоровленням дітей у таборах, санаторіях (багато дітей зі слабким здоров'ям). Не завжди якісне харчування.

Окрім того, проблема кадрового забезпечення цих закладів потребує особливої уваги. Через низьку оплату праці персоналу, враховуючи важке психічне навантаження, порушується повноцінне функціонування навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Відмічається плінність кадрів. Багато інтернатів не мають психологів, юристів, соціальних працівників, тоді як в них є нагальна потреба. Ефективність виховного процесу занепадає через переважно одностатевий склад педагогічного колективу (внаслідок невеликої зарплати, не вистачає чоловіків серед викладачів і вихователів, а вони необхідні для повноцінного розвитку дітей, особливо хлопців).

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у розгляді трансформації змісту навчально-виховної роботи в системі інтернатних закладів.

Література

1. Волошин А. О соціальному вихованню / Августин Волошин. – Ужгород: Друкарня акційного товариства “Унію”, 1924. – 54 с.
2. Волошин А. Педагогічна психологія / Августин Волошин. – Ужгород: Накладом педагогічного товариства Підкарпатської Русі, 1933. – 112 с.
3. Кобзар Б.С. Як живеться дитині сироті? / Борис Степанович Кобзар // Рідна школа, – 1995. – №7/8. – С.73-74
4. Магула І.М. Хустська школа-інтернат / І.М.Магула, І.А.Калинич. – Київ: “Радянська школа”, 1963. – 215 с.
5. Маринкевич М.В. Тепло наших рук / Мар'яна Василівна Маринкевич. – Ужгород: КП “Ужгородська міська друкарня”, 2006. – 136 с.

6. Міщенко Н.Ф. Незагойні рани дитинства / Ніна Федорівна Міщенко // Рідна школа. – 1993. – №2. – С.54-56
7. Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України у справах сім'ї, дітей та молоді від 21.09.2004 р. №747/460. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 7 жовтня 2004р. за №1278/9877. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.irpin.com>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
8. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї: соціальний супровід: Навчально-методичний посібник / [Л.С.Волинець, А.Б.Капська., Н.М.Комарова, І.В.Пеша та ін.] – Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2000. – 127 с.
9. Хрущов М.С. Звітна доповідь Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу XX з'їздові партії / Микита Сергійович Хрущов. – УРСР, Держполітвидав, 1956. – 214с.
10. Яковенко В.С. Дитина сирота: розвиток, виховання, усиновлення / Віктор Сергійович Яковенко. – Кіровоград, 1997. – 173 с.

Машкаринец-Бутко А.И.

Развитие системы интернатных воспитательных учреждений в Закарпатье после 1945 года

В статье раскрываются сущность и задания интернатных учреждений на Закарпатье после войны. Анализируются историко-культурные предусловия их развития и становления. Детально раскрывается история развития и функционирования Хустской школы-интерната, а также Ужгородской спецшколы-интерната для детей, имеющих проблемы со слухом.

Ключевые слова: дети-сироты, интернатные учреждения.

Mashkarynets-Butko A.I.

Development of the system of boarding up-bringing schools in Zakarpattia in the period after 1945

The author of the article has considered the essence and tasks of boarding-schools during postwar period in Transcarpathia. The historic and cultural preconditions of their development and establishment have been analyzed. The history of boarding-school in Khust and Uzhhorod specialized boarding-school for children with hearing impaired has been disclosed in details.

Key words: orphans, boarding-schools.